

Wederopbouwpareltje behouden

Amersfoort is in het land vooral bekend door zijn gave historische binnenstad. Dat Amersfoort ook als 'wederopbouwstad' kan worden getypeerd, is voor velen een verrassing. Toch zijn uit de periode 1945-1965 belangwekkende voorbeelden in de stad aanwezig, zoals de Vlindervallei van stadsarchitect Zuiderhoek.

door MAX CRAMER

Wateroverlast in het oostelijk deel van de gemeente zorgde ervoor dat Amersfoort zich tot 1940 min of meer gedwongen 'schuil' hield achter de Grebbelinie en vooral in zuidwestelijke richting uitbreidde. Hierin kwam eind jaren dertig verandering met de aanleg van de Afsluitdijk en het Valleikanaal. Vanaf dat moment was de waterhuishouding in het oostelijk deel onder controle. Door het uitbreken van de oorlog werden de voorgenomen bouwactiviteiten echter vertraagd.

Na de oorlog kreeg Amersfoort in de personen van David Zuiderhoek (1911-1999) en Arie Rooimans (1915) een nieuwe stadsarchitect en een nieuwe stedenbouwkundige. Een van hun belangrijkste taken was het opstellen van een *Uitbreidingsplan in hoofdzaak*. Hierbij constateerden zij dat de stad was 'scheefgegroeid'. Zij wilden daarom de nieuwe wijken als bloembladeren rond de historische binnenstad groeperen. Met deze befaamde Bloembladtheorie werd de sprong over de Grebbelinie onvermijdelijk.

TWEE TYPEN SCHOLEN

Deze wijken verrezen vanaf 1950 rond de stad. Hierin werd ook plaats voor bijzondere gebouwen gecreëerd. Zuiderhoek kreeg opdracht twee schooltjes te bouwen. In zijn ontwerpen speelden licht, lucht en ruimte een be-

langrijke rol, net als het gebruik van eigentijdse bouwmaterialen als glas, staal en beton. Het was daarbij zijn wens dat schoollokalen van alle zijden licht zouden ontvangen. Hiervoor ontwikkelde hij twee nieuwe typen. Bij de zogenoemde *patioschool* werden de klaslokalen gegroepeerd binnen een eenvoudige rechthoekige bouwmassa rond een open ruimte, de patio. Een betonnen pergola op zware kolommen gaf bescherming aan deze besloten speelplek. In een ander type bouwde hij voort op de principes van de openluchtschool. Zo'n school was

al in 1931 aan de Hobbemastraat gerealiseerd door zijn voorganger, stadsarchitect C.B. van der Tak. Zuiderhoek rangschikte de klaslokalen aan weerszijden van een portiek, zodat er geen gangen nodig waren. Op deze wijze kregen de lokalen door grote raampartijen van twee zijden licht. Het centrale deel plaatste hij op kolommen, zodat de school ook in zijn omgeving ruimte en doorzicht uitstraalde. Daarin kwamen het handenarbeidlokaal en de kamer van de directeur. Deze typen werden beide op twee plaatsen in de stad gebouwd. De patioschool aan de Van Galenstraat en de Lambert Heynricstraat en de portiekschool aan de Evertsenstraat en Bosweg.

Burgemeester Molendijk was bijzonder trots op deze nieuwe schoolgebouwen. In zijn boekje *Dit is Amersfoort* vertelde hij in het hoofdstukje 'Het nieuwe Amersfoort' vol enthousiasme over de nieuwe wijken en projecten. 'Wie uit de oude stad komende de nieuwe betreedt, voelt het als een verruiming. Alles is er ruim en zonnig en kleurig. ... In de nieuwe wijken is geen spoor te vinden van imitatie of aanpassing aan de oude bouwstijlen. De nieuwe huizen zijn echt producten van onze tijd. Zij symbolise-

ren en omsluiten een nieuw levensgevoel.' Vanzelfsprekend kreeg ook de portiekschool een plaats in het boekje, vastgelegd door de beroemde fotograaf Cas Oorthuys. De onderschriften zijn veelzeggend: 'In de nieuwe wijken staan verscheidene nieuw, lichte, luchtige scholen. ... Uiterlijk en innerlijk is er iets aan onze scholen veranderd. Zij ademen een nieuwe geest en vormen mede *de nieuwe stad*.'

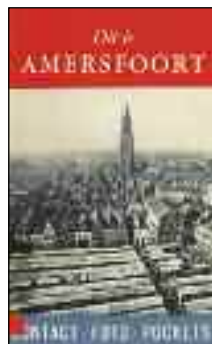
VERWAARLOZING EN DISCUSSIE

Bij de inventarisatie van jonge bouwkunst in het midden van de jaren tachtig stond de school er verwaarloosd bij. Toch werd in die tijd de cultuurhistorische waarde van met name de portiekschool ingezien en kreeg het pand in het bestemmingsplan het predicaat 'beeldbepalend'. De situatie verslechterde in de daarop volgende decennia zienderogen. De meeste ramen waren dichtgeplankt en andere waren vervangen door roldeuren.

Het was dan ook een veelbelovende ontwikkeling dat in 2003 naar een nieuwe functie werd gezocht. Men wilde op deze locatie een ABC-school realiseren, een schooltype waarin ook sociaal-maatschappelijke functies een plaats moesten krijgen. Er werd gekeken of nieuwe toevoegingen in de ruimte tussen de vleugels konden worden ondergebracht, door het aanbrengen van een glazen dak. In een later stadium (2007) werd een gymnastieklokaal op deze plek gepland. De Monumentencommissie vond deze oplossingen echter niet aanvaardbaar door de inbreuk die dit maakte op de uitgangspunten van licht, lucht en ruimte.

HUISKAMER IN DE WIJK

Om de ontstane impasse te kunnen doorbreken werd de hulp van hoogleraar en voormalig rijksbouwmeester Jo Coenen ingeroepen. Hij bezocht de locatie, samen met zijn medewerkers van het bureau ^oMIT uit Delft. Ook

Max Cramer is architectuurhistoricus bij de afdeling Ruimtelijke Ordening-Monumentenzorg van de gemeente Amersfoort.

voerde hij gesprekken met opdrachtgever en schoolbestuur over het gewenste programma. Coenen onderkende het belang van nieuwe ontwikkelingen, maar steunde het eerder ingenomen standpunt van de Monumentencommissie. Juist de openheid binnen de stedenbouwkundige aanleg met de daarbij behorende zichtlijnen waren de bijzondere kenmerken van dit wederopbouwpareltje. Hij zocht naar alternatieven en vond een mogelijkheid aan de oostzijde van het terrein. Hier kon een verbinding tussen de patio- én portiekschool worden gelegd, waarbij de ruimte voor de school kon worden ingericht als 'huiskamer van de Kruiskamp'. Het idee werd met succes uitgewerkt door Frencken|Scholl Architecten uit Maastricht, die ook bij de eerdere ontwerpen betrokken was. In 2009 kwam rijksadviseur van Cultureel Erfgoed Wim Eggenkamp op bezoek; de gemaakte keuzes werden nog eens inhoudelijk bevestigd en het project kreeg vanuit het rijk een financiële ondersteuning van € 200.000. De school werd dan ook als voorbeeldproject opgenomen in het recent verschenen boek *Cultuurhistorie in de stedelijke vernieuwing van de veertig aandachtswijken*.

In de afgelopen jaren is hard gewerkt aan de realisatie van ABC-school De Vlindervallei. Allereerst kwam de nieuwbouw tot stand, vervolgens werd de portiekschool gerestaureerd. De kozijnen zijn in oorspronkelijke vorm en kleur vervangen en ook de ontbrekende metselwerkpatronen werden met zorg hersteld. Op grond van de oorspronkelijke tekeningen en historische foto's uit de jaren vijftig kon ook de klokkenstoel worden herbouwd. Op deze manier functioneert het schooltje weer als stralend middelpunt binnen het totale complex. De derde fase, de renovatie van de patioschool aan de Van Galenstraat, is voorlopig uitgesteld. Wel wordt de buitenruimte opgeknapt, zodat het gehele terrein weer een bijzondere plek wordt, een huiskamer in de wijk.